En vandring till Amerika

Foto: Mikael Hansson. De svartvita bilderna och bilden på stugan i Årbol har jag fått från Torsten Lindblom. De andra färgbilderna i texten är tagna av Josefin Eliasson.

Lördag 13 maj 2017 var vi ett 20-tal som vandrade och tittade på torp och torpruiner i Dalskog. Mikael Hanson arrangerade det hela och jag ledde vandringen. Här kommer ungefär vad jag sa, eller tänkte säga, på det olika ställena vi stannade vid, kompletterat med lite som jag snappade upp från mina medvandrare.

Start vid bygdegården i Källhult.
En vandring till Amerika kallar vi den här vandringen.
Det innebär att vi ska gå härifrån över skogen till torpet Amerika i Myrevarv, och sedan i en vid sväng tillbaka hit. Totalt blir den vandring på sex kilometer och vi ska passera sex torp och torpruiner på vägen.
De före detta torp vi kommer att passera är utmärkta av min far Olle och hans vänner Viktor Johansson och Ivar Andersson. De märkte upp över 90 torp innan de blev för gamla.

Men först några ord om torp.
När vi säger torp så tänker vi oftast på en röd liten stuga, en sommaridyll.
Men några idyller var det knappast förr.
För det första var stugorna grå.
För det andra var det ett hårt slit att vara torpare.
När de var unga och friska kunde gick nog gå an men när de blev gamla och orkeslösa återstod oftast bara fattigvården.
Men vi ska vara tacksamma mot forna tiders torpare. Deras slit hjälpte till att skapa det välstånd som vi har idag. Torpen och torparna var en viktig del i Sveriges historia. Som mest fanns det cirka 100 000 runt 1860. 100 000 torpare med familjer blir cirka 500 000 personer. Det var en åttondel av Sveriges befolkning.

Det klassiska torpet är ett mycket litet jordbruk där torparen betalar arrende för torpet genom att göra dagsverken hos bonden som äger marken. Här uppe i skogarna var torpen i allmänhet små. De vi ska titta hade inte mycket mer än en hektar odlingsbar mark. 100 x 100 meter, som 1, 5 fotbollsplaner.
Nu finns det ofta bara kvar en stenhög efter murstocken.

Bondetorpen fanns under jämnt 200 år. Från 1743 när de blev lagliga till 1943 när dagverkstorp förbjöds, men då fanns det knappt några torp kvar. De flesta försvann decennierna kring förra sekelskiftet.

1743 fick alltså bönderna möjlighet att anlägga torp på sina ägor, det blev det en win-win situation för både bönder och torpare.
Bönderna fick nästan gratis arbetskraft genom dagsverkena. Torparen bröt upp ny odlingsmark som bonden, när torparkontraktet gått ut, kunde odla själv.
Torparparet hade oftast varit dräng och piga, som bodde hos bonden och som i princip inte kunde gifta sig. Nu kunde de bilda familj och också få större självständighet än när de bodde hos bonden.
Att torparna kunde bilda familj och sätta barn till världen bidrog de starkt till befolkningen mer än fördubblades i Sverige under 1800-talet. Från cirka två till fem miljoner (2,3 till 5,1 miljoner).
Men när 1800-talet framskred förändrades samhället och det öppnade sig nya möjligheter att försörja sig också för fattigt folk.
Varför slita hund på ett stenigt eller sankt torp om man inte behövde?
Torparbarnen tog inte över efter sina föräldrar utan emigrerade, flyttade till stan, eller jobbade på bruket eller på sågen. När de gamla dog upphörde också torpen.
Men villkoren för torparna var högst olika, vilket vi kommer att se under vår vandring.
Det första torpet ligger alltså några hundra meter söderut, vi går rakt igenom skogsdungen så ligger murstocken i dungen tvärs över fältet.

Zakristugan

Här i Zakristugan bodde Dalskogs mest kände spelman, Zakarias Jansson.
Zakarias, eller Zakris som de sa, var inte bara spelman, han var skomakare, brevbärare, vaccinatör, auktionsutropare och torpare.
Men det började inte så bra.
Zakarias föddes 1849 i Landsbol, en by inte långt härifrån och jag tror att hans far söp.

Fadern gör en annan kvinna med barn och föräldrarna skiljs när Zakarias är 11-12 år och när Zakarias är 15 dör hans mamma. Kanske till följd av hans start i livet blev han genom hela livet en stark kämpe för nykterhet.
Zakris växer upp hos en släkting i Håbolsbyn och lär sig till skomakare av en son i granngården.
Zackris gifter sig 1881 med Sofia Gustavsdotter från Ör. De flyttar 1890 hit till Zakristuga. Paret får sju barn som alla växer upp och flyttar som vuxna till Göteborg och några av dem vidare till Stockholm.
Trots sin start i livet växte Zakarias upp till en duglig och mångkunnig man. Vid sidan om skomakeriet var Zakris under många år Dalskogs förste brevbärare, en syssla han skötte fram till ett halvår innan sin död.
Han var välkänd auktionsutropare och även vaccinatör mot smittkoppor något han får diplom för.
Men mest känd var han alltså som spelman, han lärde sig spela fiol tidigt, och vann flera priser för sitt spel. Om ni söker på Youtube eller Spotify kan ni höra några låtar.
Zakarias spelade ibland ihop med August Hall, Ingribyn. "Sakris och Hall" var ett begrepp i socknarna härikring, Dalskog, Skållerud och Holm.
Till sina övriga sysselsättningar var Zakris och hans hustru också torpare. Här är uppgifter en jordbruksundersökning (Lokalundersökningen) 1916. Niklas Karlsson på Kasen är ägare till torpet. Zakarias Jansson är brukare. Torpet har 1 ko, 1 kalv, 5 höns, 1 bisamhälle. Kon hade ”Mulbete å ägarens skog”.
Marken består av 1,40 hektar, varav 1,33 är åker och annan odlad mark. Zakarias odlar höstråg, havre, potatis och hö.
En hektar är 100 x 100 meter, ungefär en och en halv fotbollsplan.
Det var väl det gärdet vi ser här. Åtminstone på 1960-talet kallades det för Zakrisgärdet, kanske kallas det så fortfarande.

Vad hände då med stugan?
När Zakarias dog 1922 tror jag änkan Sofia Gustafsdotter, Zakrisoffi, bor kvar till 1931 då hon flyttar till ålderdomshemmet Björkebäck i Dalskogs samhälle. Därefter bodde en annan änka med sina barn här.
Laila Isaksson på Kasen har berättat att de sista som bodde i stugan var Ester (Agaton) och Viktor Eriksson. De bodde här något år under kriget.
Ester kallades Ester Agaton eftersom hennes far var Agaton Olsson. Hon kallades så efter samma mönster som min morbror Erik kallades Erik Karl Johan och min barndomskompis Stig Ivar efter sin pappa Ivar.

En direktör från Stockholm köpte stugan och den flyttades i början på 1950-talet till Roslagen. Två snickare, Johan Lantz och Agaton Olsson, märkte upp stugan och plockade ned den. Den flyttades med lastbil till trakten av Grovsta i Roslagen, lastades av och skeppades över till där den skulle ligga. Gubbarna åkte dit och monterade upp stugan igen.

Torsten Lindblom berättade på vandringen att en tredje man, Erik på Sand, också ska ha varit med och flyttat stugan. Erik på Sand bodde nästgårds, på gården Sand i Kärr och flyttade senare fram till en röd liten stuga i Prästbol i Dalskogs samhälle.

Lägg märke till de tre namnen, Ester Agaton, Agaton Olsson, och Johan Lantz, vi kommer att stöta på dem igen under den här vandringen.

Då går vi vidare, det är cirka en km till nästa torp, Bromyren. Det här är den jobbigaste delen på vandringen, vi har att passera en lång och seg backe. Jan-Åke Jansson berättar att den kallades Sommarbräckan, eller kanske är det Vinterbräckan, de var alternativa vägar beroende på årstid.
När vi går vidare kommer vi att passera några gamla skogsmaskiner som står och väntar på Skogens veteraner till hösten. En kolmila ska det bli också bli, ett vindskydd är redan uppsatt.

Bromyren
Det här är en historia om fattigdom.

Hörnet på Häradsekonomiska kartan, kartlagd 1890-1891. Torpskylten sitter 10-20 meter till höger om stigen, mittemot jaktpasset.

Här ligger nu Torpet Bromyra som ligger på Kärrs marker.
En möjlig föregångare låg alldeles bredvid, fast på Källhults marker.
Föregångaren till Bromyren var backstugan Källhultekas – kas betyder röjning, eller närmare bestämt svedjeröjning. Kas är samma ord som i vårdkas, något som har med eld att göra.
Det var alltså en backstuga. Backstuga betyder inte att den var nedgrävd i backen, utan jämför med uttrycket ”på bar backe”, det betyder att innehavaren inte har några tillgångar, ingen eller nästan ingen jord att odla. Ofta bodde fattiga och gamla människor där, som vi ska se.
I husförhörslängden hittar jag i början på 1840-talet backstugusittaren och avskedande soldaten Anders Heder (född 1794 i Bäcke) och hans familj. Heder är varnad för dryckenskap. Sonen Johannes är giktbruten och dör 1845, 17 år gammal. Heder, hustrun och resten av barnen flyttar 1846. Vart kan jag inte se i husförhörslängden, den tidens folkbokföring.

Då, 1846, flyttar Jon Olofsson och hustrun Britta Magnusdotter in, (båda födda 1807 i Dalskog), och dottern Maria, (född 1835) samt fosterdottern Christina Pettersdotter (född 1831 i Gunnarsnäs) in.

Jon står som inhyses, det vill säga fattig, dottern Maria, eller Maja som hon kallas, står som sjuklig och fosterdottern Christina är också sjuklig och har fått extra fattigvård.
Jon dör 53 år gammal, 1858, fosterdottern Christina flyttar året efter, svårt att tyda vart. Kvar på Källhultekas är då änkan, fattighjonet Brita Magnusdotter, nästan döv, och den sjukliga dottern Maja. Brita dör 61 år gammal 1866. Dottern Maja tror jag flyttar till Ör, antagligen är det någon släkting som förbarmat sig över henne. Då upphör backstugan.

Men då dyker Bromyren upp i husförhörslängderna.
För att få ett hum om vilka som bott på Bromyren får vi, som för så många andra torp luta oss mot Hjalmar Åberg. Hans bok I odlingens utmarker - Ödetorp på Kroppefjäll är en guldgruva för oss som är intresserade av sådant här. Och I odlingens utmarker är en mycket träffande titel på boken, det säger mycket om vad det är fråga om. De här torpen är verkligen odlingens yttersta utposter och det var nog knapert att livnära sig här. Många torpare har därför också andra födkrokar, som olika hantverk eller så tar de nog de påhugg som bjuds.

Här på Bromyren bodde Lisa Nilsdotter, (född i Dalskog 1834) och hennes man Johannes Andersson, (född i Dalskog 1829). De flyttar 1871 hit till Kärr som torpare, (men titeln ändras till arbetare i kyrkoboken, vilket borde innebära att han jobbar med annat också och betalar för torpet med pengar istället för dagsverken). Paret verkar inte ha fått några barn.
När de flyttar hit är hon 37 och han 42 år. De sliter här i drygt 20 år tills Johannes dör 64 år gammal, Lisa är då drygt 60 år.
När Lisa blev änka 1893 flyttade hon till en syster Kajsa, som bodde på torpet Lövkasen - som vi ska besöka om en stund. När sedan Kajsa emigrerar och flyttar Lisa till en annan syster, Britta, som bodde på torpet Kesaremyren under Kärr, där hon dog 1912, 79 år gammal.

Den allra sista som bebodde torpet Bromyren var Gustav de Flon och hans hustru Anna. De Flon var av vallonsläkt. (Han var född i Bolstad 1838. Hans hustru Anna var född i Vänersborg 1826.)
Han är 55 och hon 67 när de flyttar hit. Det här är under torpens nedgångstid, inga ungdomar vill ta vid på ett sådan här torp. Marken är en åkermyr, står det i en uppteckning, åkrarna låg till stor del nere i blötan där bakom.
Det var ju under torpens nedgångsperiod när de unga och arbetsföra emigrerar till Amerika, Norge eller flyttar till städerna, istället för att bli torpare som sina föräldrar. Kvar blev som sagt de gamla och orkeslösa och torpen försvann med dem.
Det här torpet upphörde troligen kring förra sekelskiftet. Vi vet inte vad som händer med själva stugan. Det är troligt att torpet, och backstugan före det, mött samma öde som många andra små stugor i skogarna. De allt äldre, fattigare och skröpligare innevånarna dör och markägaren finner ingen anledning att hålla stugan i stånd och skaffa nya hyresgäster.

Anna dör 1899 och då flyttar nog Gustaf och dör som fattighjon i Källhult 1908. Här var det alltså fattigt och eländigt.

Innan vi går vidare så några ord om kallkällan, Bromyrekällan, här nere i svackan. Kallkällan kallades också Kyrkekällan eftersom den låg vid stigen Kyrkvägen som gick från Ränsliden över Källhult till Dalskogs kyrka.
Namnet på torpet kommer nog av att man broade över den lilla bäck som rinner från kallkällan.
Enligt gammal folktro: Till den källan förde man hästarna för att vattna dem på juldagen eftersom bäcken rinner norrut. De skulle få bättre hälsa om de vattnades i nolrinandes (norrinnande) vatten på just juldagen.
Och här var det sed att ta en vattenpaus för dem som vandrade kyrkvägen. Enligt Kroppefjällsfilmen: ”När de som vandrade kyrkvägen kom till kallkällan vid Bromyren var det sed att dricka det friska vattnet.” I filmens rekonstruktion av kyrkvandringen ser man hur det vid källan hänger en skopa som kyrkfolket dricker ur.
Jan-Åke Jansson säger att det funnits en urgrävd källa, men att han inte kan hitta den nu. Men vattnet rinner fortfarande till bäcken.

Nu ska vi till nästa ställe, Hörnet, som bara ligger några hundra meter bort.

Hörnet
Hörnet – nu klättrar vi en aning på den sociala stegen.
Hörnet heter naturligtvis så eftersom det ligger i hörnet på Södra Båsanes ägor.
Torpskylten sitter mitt på den gamla tomten, på ruinen av jordkällaren.
Torpet Hörnet har en relativt kort historia, och dessutom lite annorlunda. Här verkar torparen ha ägt huset. Vilket är väl var ett litet snäpp upp socialt.
De som bodde här hade det nog bättre än på till exempel på Bromyren.
Utom möjligen för den förste som bröt upp torpet i slutet på 1870-talet, Flöte-styggen kallades han, för att han var misstänkt för att ha stulit grädde nån gång, därför öknamnet.
1894 flyttade Lars Johansson, född 1829, hit med sin fru Kerstin, född 1836.
Det var Lars som byggde upp alla de imponerande stenmurarna här
Men han var ingen ungdom, han var 65 år Kerstin var 58 när de flyttade hit.
De har varit torpare på flera andra ställen, har vuxna barn och är arbetsamma och omtyckta. Lars dör 29/4 1907, 78 år gammal och Kjerstin dör som inhyses i Båsane 13/6 1924, 88 år gammal.

Sen kommer hit kända folket för alla gamla Dalskogsbor som kommer ihåg Viktor Lantz i Dalskog (1904 – 1988). Han bodde här som barn.
Hans föräldrar Johan och Alma Lantz köpte stugan år 1908. Johan tog namnet Lantz när han var värvad soldat.
Familjen bodde här till 1917 då de flyttade till Norra Båsane. Vid förra sekelskiftet var alla som ägde gårdar i Båsane släkt och till den släkten hörde Anders Johan Lantz. Han fick därför ta över sin farbrors gård och blev hemmansägare.

Under 1800-talet började bönderna kalla sig just hemmansägare. Det där med ägare var viktigt, där var gränsen mellan de som hade något och fattiglappar. Så det kan det i kyrkoboken stå husägare som titel, trots att de hade ett yrke. Eller var lägenhetsägare om marken var friköpt, eller de betalat en pantsumma för att få bruka torpet var de förpantningsägare.
”Lantz på Hörnet” var byggnadssnickare och var med och byggde många hus i Dalskog, bland annat gamla ålderdomshemmet. Och han var alltså med och flyttade Zakristuga, om ni kommer ihåg.
Här vi lite om jordbruket, enligt Lokalundersökningen jordbruk.
1916 ägs Hörnet av Anders Jansson i Södra Båsane. Brukar torpet gör A.J. Lantz, men det var nog hustrun Alma som skötte åtminstone kon. Johan jobbade väl på byggen.
Torpet föder 1 ko, har 0,60 hektar åker och 0,20 övrig mark. Paret odlar potatis, säd till foder samt hö.
Gamle Lantz, som vi sa, och frun Alma flyttade senare fram till samhället, till före detta konsumaffären, nuvarande adress Båsanevägen 6, som han själv byggt. Förutom byggnadssnickare ska han också ha varit finsnickare och bland annat tillverkat fodral till moraklockor.
Sonen Viktor Lantz (1904 – 1988) bodde ju länge i Dalskogs samhälle med makan Maja (1906 – 1985), på nuvarande adress Bäckeforsvägen 14.

Idag fastighetsbetekning Årbol 1:46 på 1960 talet 1:11C Väststugan. Idag Sommarstuga. (Kan vara denna stuga som flyttades från torpet Hördet i Södra Båsane hit till Årbol av Albert Jonasson som på 1920-30 talet ägde gården Årbol 1:11.)

OBS i bildtexten ovan ska det stå 1:11 D och inget annat.

Här på Hörnet vet vi faktiskt vad som hänt med stugan.
När familjen Lantz flyttat från Hörnet köptes stugan runt 1920 av Albert Jonasson i Väststugan Årbol, och den finns kvar i fint skick idag.
Torsten Lindblom har spårat stugan idag och det kan vara den klarröda stugan på bilden ovan.

En parentes. Det ska ha legat ett torp alldeles norr om det här på Källhults marker kallat Hällfältere, stavat Hällfälterud. Om det vet vi inte mer än namnet.
Många torp heter något på rud, när de inte heter något på kas. Rud betyder samma sak som kas. Röjning.
Man höll på med svedjeröjning i Båsaneskogarna till mitten på 1800-talet.

Härifrån till Amerika är det kanske 500 meter.

Amerika

Nu kliver vi ytterligare ett snäpp upp på den sociala skalan och studerar ett torp som blev friköpt.

Men den första frågan är naturligtvis: Varför heter stället Amerika?
Egentligen är det nog ingen som vet, men i ett gammalt tidningsklipp har jag sett en förklaring.
För länge sedan var det en man som bodde här som fått flyttattest till Amerika, det vill säga USA. Flyttattesten lästes upp vecka efter vecka i kyrkan men tiden gick och han kom inte iväg. Till sist dog han utan att rest till det riktiga Amerika.
Men namnet fastnade och sedan dess kallas stället Amerika.

Om det här är sant vet jag inte.

Den tidiga historien för det här stället är höljt i dunkel, vi vet inte ens med säkerhet om det här varit ett torp.
Däremot vet vi ganska väl vilka som bott här från slutet av 1800-talet och framåt.

Enligt en karta från 1890-talet låg ladugården eller uthuset cirka en stuglängd rakt bakom stugan med gaveln mot stugan. På gamla kort ser man att det stått ett litet uthus närmare stenmuren. Jordkällaren finns kvar men är nu full av skräp.
Några ord om de som bott här.
1891 flyttar arbetaren Jonas Larsson, född 1829 i Dalskog och Stina Andersdotter född samma år i Bäcke, och deras söner hit.
Sonen Karl, född 1869 i Dalskog, utvandrar till Nordamerika.
Den andre sonen Anders Johan Jonasson, född 1866 i Dalskog, växer upp och gifter sig med Ida Andersdotter, ett av tolv syskon från Södra Båsane och bosätter sig senare på Kullen i Myrevarv.
Anders och Ida blir föräldrar till bland andra den kände snickaren Lille-Kalle Andersson i Myrevarv och Viktor Jonasson Viktor på Köl eller Viktor i Myrevarv, om någon kommer ihåg dem.
Torsten Lindblom har berättat att Anders Jonasson får ett tragiskt slut. Han var snickare och var med och byggde prästgården i Dalskog. När han 1910 var på hemväg från bygget faller han plötsligt död ner på vägen.
Nu lägger Torsten till att Anders Jonasson var byggmästare och hade lagt anbud på att bygga prästgården och när han dog så gick bygget i stå och den nya prästgården blev försenad.
När Anders Jonassons föräldrar Jonas och Stina dött 1900 respektive 1906 köper Anders Magnus Lensson stugan 1907 men marken tillhör fortfarande bonden.
Då om inte förr upphör jordbruket på Amerika, Lensson är ingen torpare eller jordbrukare.
Lensson är mest känd för att han blev väldigt gammal.
Hans start i livet var inte munter, han föddes 1855 på fattighuset i Dalskog som på Korsgårdens marker nära kyrkan i Dalskog.
Hans mamma var fattighjon och bodde i fattigstugan, och hon fick en rad barn utan att vara gift. Också hans mormor var fattighjon och det berättas att lille Anders Magnus fick rotera på socknen med sin mormor. Han ska också ha auktionerats ut till lägstbjudande som ville ta hand om honom. Det berättas att han ofta inte hade några skor och att det var knapert med mat.
Också som vuxen för han en kringflyttande tillvaro, han jobbar i Norge, är ute på järnvägsarbete och anläggningsarbeten och blir så småningom gårdfarihandlare och säljer bland annat vykort. Han ska ha varit den siste gårdfarihandlaren i Dalskog.
Han var också eftersökt för prejeltröskning och liknande arbeten.
Tydligen var han arbetsam och hade gott humör och var allmänt omtyckt.
På gamla dar flyttar Lensson till Björkebäck, och hann fylla 100 år innan han dog 1955.

Nästa steg för det här stället är att 1919 blir Amerika ett undantag, då blir alltså även marken friköpt.
Då styckar hemmansägaren Magnus Davidsson, född 1848 i Grinstad och hans hustru Kristina Olsdotter, född 1856 i Holm, av Amerika. De pensionerar sig här och bor kvar tills de dör, Kristina 1928, Magnus 1931.
Därefter köpte Augusta Jansdotter Amerika 1932 – hon var dotter till Jan Petter Andersson i Båsane som bland annat brukade torpet Rörmyren. Tidigare hade hon ägt Myrevarv 1:7.

Frida Jansson har besök av sin syster Mina Karlsson i Kärr.

Lite senare, 1942, köper Frida Jansson ”Frida i Amerika” (1898 – 1978) och säljer det 1960, Hon var ett av tolv syskon från Södra Båsane och var syster till den Ida på Kullen i Myrevarv som jag pratade om tidigare. Hon var också syster till Albert Jansson och flyttar 1960 med honom och ytterligare en syster Alma till Smelyckan mittemot banvaktsstugan i Tångebo. Det stället är borta nu efter att vägen drogs rakt över det på 1980-talet.
Barbro Axelsson berättar att när hon var liten var hon med sin mamma Svea på ystöl hos Frida, och att hennes mamma gjort i ordning en lite burk åt Barbro så att hon kunde göra en egen ost. Tanterna gick samman till ystölet. Det var kaffe och massor av kakor och man måste ta av allihop.
Barbro har också en porslinsdocka som Frida gjort kroppen till. Torsten Lindblom lade till att Frida livnärde sig på att sticka och virka.

Efter 1960 blir Amerika är ett sommartorp och har bytt ägare många gånger. Nu ska det ägas av Claes Ågren i Göteborg.

Vi gör därefter en liten avstickare till gården Södra Båsane.

Södra Båsane

Här växte 12 syskon upp åren kring sekelskiftet. Alla blev gamla utom en dotter som första dagen hon kom till Chicago blev överkört av en spårvagn.
Fram till i slutet på 1800-talet var det två gårdar i Södra Båsane men då lades de ihop till en.
Vid förra sekelskiftet var alla som ägde gårdar i både norra och södra Båsane släkt. Men gårdarna var små och efter mitten av 1900-talet lades gårdarna ned.
Södra Båsane brukades fram till cirka 1960 och åkrarna i södra Båsane planterades igen med barrskog våren 1961. Norra Båsane planterades senare. (Jansson s. 47.)

Enligt vanligtvis välunderrättad källa ägs Södra Båsane av två norrmän och är ett fritidshus. Huset är avstyckat, skog och mark, liksom det mesta av Båsane, Högebo och Myrevarv ägs av Bonnier Skog AB som äger Wättungen.
Att det är öppen mark här nedanför gården beror på att det varit en grusgrop här på 1980-talet.
Torsten Lindblom har berättat för mig:
På 80-talet så tog Bengt Kronstrand i Rostock grus här till den nya vägen mellan Rostock och Dalskog. Han hade då frågat Albert Jansson, som var den siste som brukade Södra Båsane (till 1960).
– Tycker du jag förstör gården jag tar grus här?
– Nä, den stenen har jag alltid velat ha bort, den har bara ställt till besvär för mig när jag plöjt, sa Albert.
Alberts syster Frida i Amerika ska ha sagt ”Det hördes ända ner till Kärr när de tog upp potatis i Båsane”, och menade då klappret när hackorna ständigt slog mot sten.
Det är ju grusmark hela vägen härifrån och ner till Kabbosjön och har varit många grusgropar, Funnebo, Högebo, Tångebo, Korsgården. Crossbanan längre norrut är ju byggd i en grusgrop. Släktlista nedan från Torsten Lindblom.

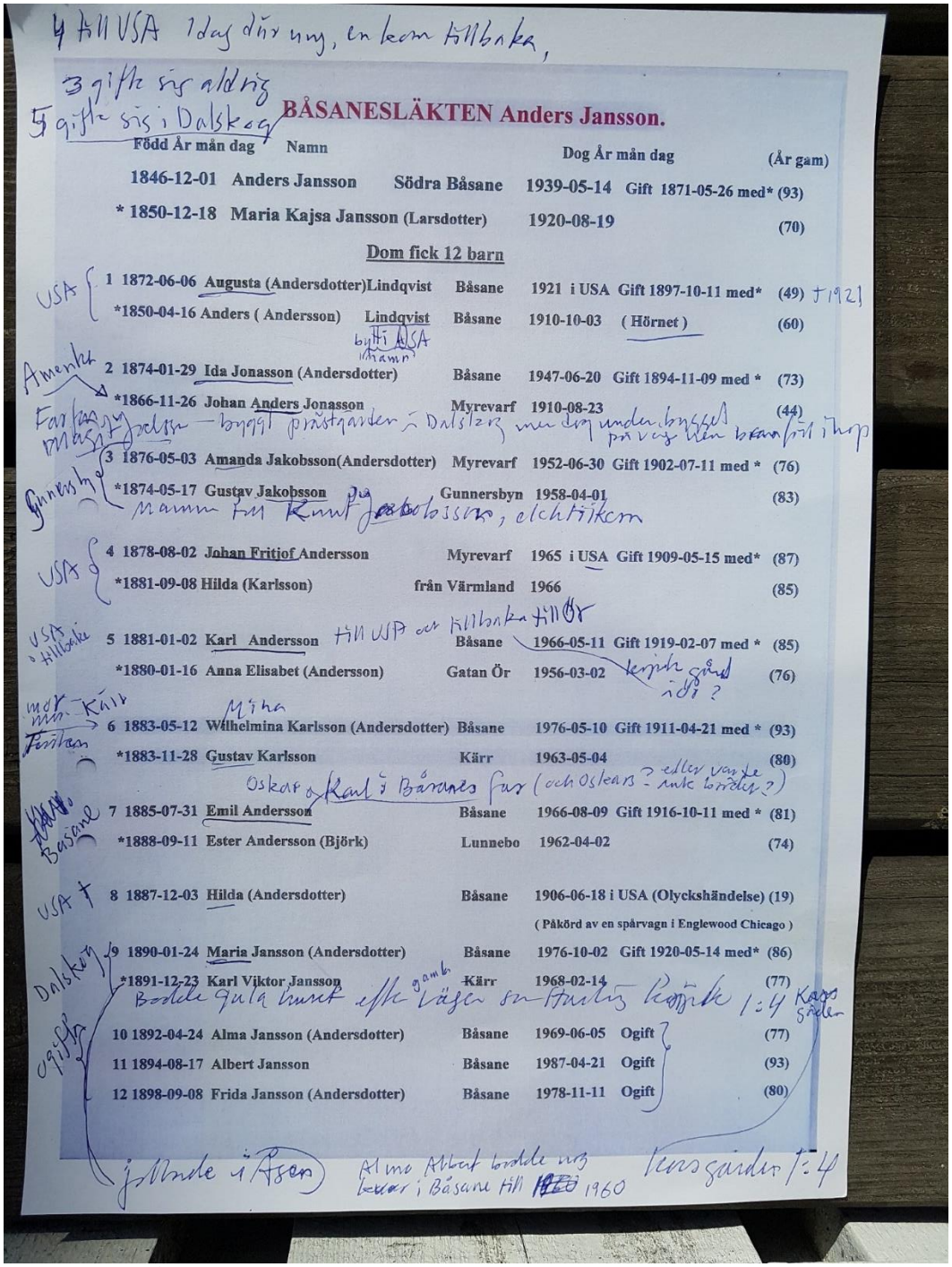

BÅSANESLÄKTEN Anders Jansson.

Född År mån dag	Namn		Dog År mån dag		(År gam)
1846-12-01	Anders Jansson	Södra Båsane	1939-05-14	Gift 1871-05-26 med*	(93)
* 1850-12-18	Maria Kajsa Jansson (Larsdotter)		1920-08-19		(70)

Dom fick 12 barn

1	1872-06-06	Augusta (Andersdotter) Lindqvist	Båsane	1921 i USA	Gift 1897-10-11 med*	(49)
	*1850-04-16	Anders (Andersson) Lindqvist	Båsane	1910-10-03	(Hörnet)	(60)
2	1874-01-29	Ida Jonasson (Andersdotter)	Båsane	1947-06-20	Gift 1894-11-09 med *	(73)
	*1866-11-26	Johan Anders Jonasson	Myrevarf	1910-08-23		(44)
3	1876-05-03	Amanda Jakobsson(Andersdotter)	Myrevarf	1952-06-30	Gift 1902-07-11 med *	(76)
	*1874-05-17	Gustav Jakobsson	Gunnersbyn	1958-04-01		(83)
4	1878-08-02	Johan Fritiof Andersson	Myrevarf	1965 i USA	Gift 1909-05-15 med*	(87)
	*1881-09-08	Hilda (Karlsson)	från Värmland	1966		(85)
5	1881-01-02	Karl Andersson	Båsane	1966-05-11	Gift 1919-02-07 med *	(85)
	*1880-01-16	Anna Elisabet (Andersson)	Gatan Ör	1956-03-02		(76)
6	1883-05-12	Wilhelmina Karlsson (Andersdotter)	Båsane	1976-05-10	Gift 1911-04-21 med *	(93)
	*1883-11-28	Gustav Karlsson	Kärr	1963-05-04		(80)
7	1885-07-31	Emil Andersson	Båsane	1966-08-09	Gift 1916-10-11 med *	(81)
	*1888-09-11	Ester Andersson (Björk)	Lunnebo	1962-04-02		(74)
8	1887-12-03	Hilda (Andersdotter)	Båsane	1906-06-18 i USA (Olyckshändelse)		(19)
				(Påkörd av en spårvagn i Englewood Chicago)		
9	1890-01-24	Maria Jansson (Andersdotter)	Båsane	1976-10-02	Gift 1920-05-14 med*	(86)
	*1891-12-23	Karl Viktor Jansson	Kärr	1968-02-14		(77)
10	1892-04-24	Alma Jansson (Andersdotter)	Båsane	1969-06-05	Ogift	(77)
11	1894-08-17	Albert Jansson	Båsane	1987-04-21	Ogift	(93)
12	1898-09-08	Frida Jansson (Andersdotter)	Båsane	1978-11-11	Ogift	(80)

Nu ska vi gå vidare mot torpet Dalen.
Vi ska följa en ganska nyanlagd skogsväg, troligen från 1980-talet, rakt norrut till en vändslinga som ligger bara några hundra meter från Dalen, som ligger på Norra Båsanes marker.
Det blir en promenad på kanske 1,5 kilometer.

Dalen

Varför det kallas Dalen är ju lite motsägelsefullt, det ligger ju på höjd som i sin tur ligger i en dal. Dalen hör till Norra Båsane.
Dalen får väl sägas vara ytterligare ett snäpp uppåt på den sociala skalan, efter Hörnet och Amerika. Det här torpet blir ganska tidigt en liten gård, som stannar kvar i släkten till det säljs till ett skogsbolag.
Dalen övergick troligen från torp till litet hemman åren kring 1870.
Det gick till så här:
Samma släkt ägde det mesta av Båsane från 1700-talet. När hemmansägare Anders Jansson dog (1812 – 1871) delades gården mellan sönerna och dottern Maja (född1838) som fick Dalen. Då var hon gift med snickaren Olle Andersson och de bodde redan på Darn, som man sa.
En lite märklig sak är att Olle: ”Lät 1858 sig döpas till mormon, men återgick snart.” (Husförhörslängden 1866 - 1870, s. 6).
Paret flyttar hit 1865 och Olle står i kyrkboken som torpare, för att sedan ändra titel till ägare, troligen när Maja fått sin arvslott.
Det var ju inte särskilt jämställt på den tiden. Trots att det var Maja som ärvt Dalen är det Olle som står som ägare.
Maja på Darn ska ha varit synsk, enligt Albert Jansson, Maja var hans faster.
”Det är nåt knasterty där” kunde hon säga när någon gått vilse i skogen.
Jag såg en flock svarta oxar på smitomta och nåt styggt illty, som valla dom och akta er så ni inte retar dom för då kommer ni illa ut.”, kunde hon säga.

Maja och Olle fick åtta barn.
Ett av dem, Karl, var för övrigt pappa till Emil Olofsson, Emil på Stommen, som var snickare på sågen och bodde i Dalskogs samhälle.
Olle dog 1909, Maja 1913.

Dalen på Häradsekonomiska kartan kartlagt 1890-1891.

Det blev den yngste sonen, Agaton född 1884, som tog över Dalen. Alltså samme Agaton som flyttade Zakristuga.
1912 gifter sig Agaton med Alvina född Pettersson 1887 i Dalskog.
Dalen var en pytteliten gård, på drygt 2/100-dels mantal. Mantal var ett mått på hur mycket skatt en gård kunde klara av att betala. Som jämförelse så hade en rejäl gård som Korsgården eller Källsviken ¼ mantal.

1916 ägs Dalen av Maja Jansdotters arvingar, och hennes son Agaton Olsson brukar gården som är på 23/956 mantal.
Gården föder 2 kor. Den har 1,10 hektar åker, 0,50 hektar naturlig äng och 14,60 hektar skog. Man odlar höstråg, havre och potatis samt hö (Lokalundersökningen).

Agaton Olsson, Dalen.Hustrun Alvina och döttrarna Ester och Hildur

Foto: Gottfrid Fors

Så småningom köper Agaton gården av sina syskon.
Alvina och Agaton får tre döttrar. Ester född 1913, Hildur född 1917 och Linnea, född 1921, gift Wikström.

Ester Agaton kommer ni ihåg från Zakristuga, hon bodde ju där under kriget.

Agaton och Alvina bor kvar på Dalen till 1950-talet då de flyttar till stugan Grinna vid Källhult.
Därefter används stugan i Dalen länge som sommarstuga av familjen. Senare har den använts som jaktstuga när Billerud ägde marken. Nu verkar den bara stå och förfalla. Synd. Någon borde starta ett stugräddarnätverk.
Ester, Hildur och även Agaton bodde senare i en stuga i Dalskogs samhälle. Det var på nuvarande Bergavägen 1 i Dalskogs samhälle, ovanför Oskarsberg och bredvid Lundgrens hus i Berga.
Agaton dör 1970. Hildur dör 2001, på slutet bor hon ovanpå Sågens kontor. Ester dör 2003, men då hade hon sålt stugan.

Nu ska vi fortsätta några hundra mer till Lövkas, som ligger i Källhult. Här nere är stigen väldigt igenväxt på en sträcka av drygt 100 meter, men den är framkomlig om man hittar den. Det känns lite märkligt att jag har cyklat här utan problem när jag var barn, nu får man leta sig fram.

Lövkas

Lövkas på Häradsekonomiska kartan kartlagt 1890-1891. Torpskylten sitter ett tiotal meter in i skogen på vänster sida om vägen. Lättast är att i nerförsbacken titta efter en stor sten under en gran, och sedan spana efter något som blänker inne i skogen.

Lövkas ligger på mark som tillhör den så kallade donationsgården i Källhult.
Det här är det sista torpet idag och det har ett lite ovanligt slut.
Jag har nämnt torpet tidigare. Det är hit Lisa Nilsdotter på Bromyren flyttar när hon blir änka 1893, till sin syster Kajsa.

För övrigt ligger Lövkas allra längst bort på ägorna, nära gränsen till Trollungebyn och Båsane. Torp som låg bättre till försvann ofta när torparkontraktet gick ut och bönderna ville få mer uppodlad åkermark. Men de här små tegarna långt bort från gården är nog inte så intressanta för bonden.

Lövkas hade en mycket liten åker runt stugan och en något större åker nere i blötmarken i nordost. Och så verkar resten av blötmarken vara äng. Om den hörde till torpet eller brukades av bönderna i Källhult vet jag inte. Området är fortfarande en samfällighet, men varför det blivit en samfällighet är obekant för mig.
Jag vet inte när torpet bröts upp men det är utmärkt på Geologiska kartan från 1870 och har upphört senast kring förra sekelskiftet

Hjalmar Åberg skriver att änkan Kajsa Nilsdotter troligen var den sista som bodde här.
Kajsa Nilsdotter föds i Årbol, Dalskog 1829, hennes föräldrar är torpare.
Hon gifter sig med soldatsonen Gustaf Nilsson Krut, som är tre år yngre.
Kajsa är 38 år gammal när hon gifter sig 1867. Ofta gifte sig fattiga flickor sent. Det tog tid för dem att arbeta ihop till hemgiften så att de kunde sätta bo.
Oftast gifte man sig inom sin samhällsklass, barn till obesuttna med barn till andra obesuttna. Och barn till bönder med barn till andra bönder.
Kajsa och Gustafs enda dotter Britta Maja föds 1868. Den lilla familjen flyttar 1871 till Källhult, och får man anta, bosätter sig här på Lövkas. Gustaf står i husförhörslängden som arbetare. Han avlider 20 år senare, 1888, 56 år gammal. Dottern Britta Maja har då flyttat hemifrån. Hon blir 1885, 17 år gammal, piga i Södra Båsane och sedan i en rad andra byar i Dalskog och även i Skållerud. Till sist blir hon 1890 piga hos skolläraren Otto Lignell i Källhult innan hon 1893 emigrerar till Amerika, när hon är 25 år.

Men för att citera Hjalmar Åberg så hände det sig 1896 att modern Kajsa ”en vacker dag fick biljett till Amerika och reste dit” (s. 137). Kajsa är 67 år när hon 1896 emigrerar till Amerika.
Troligen skickar dottern Britta Maja biljett så att Kajsa kan flytta efter. Hade hon på egen hand jobbat ihop till mammans biljett? Eller hade Britta Maja hunnit gifta sig i Amerika? Kanske väntade en fästman på henne där? Man blir onekligen nyfiken.

Nu är det slut på dagens torp och vi har cirka 1, 5 km trivsam skogsvandring innan vi kommer tillbaka till utgångspunkten, bygdegården i Källhult.
Per-Olof Eliasson

Nedan en karta som visar hur vi gick.

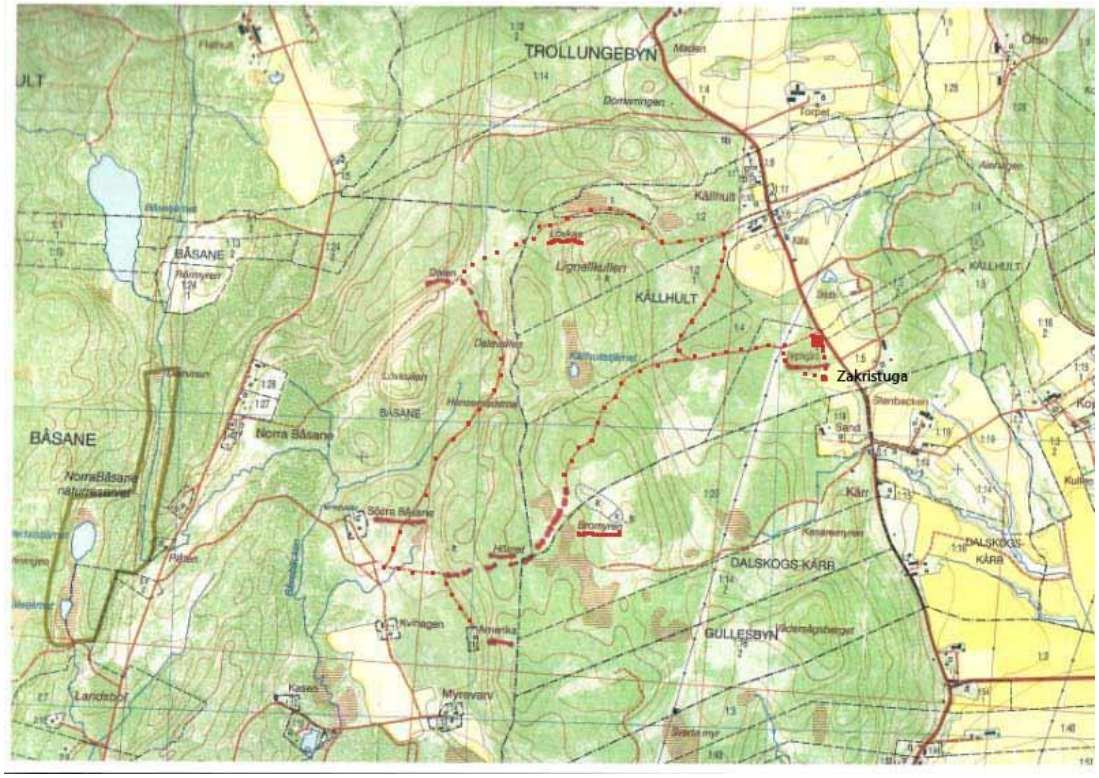
TROLLUNGEBYN
Maden
Torpet
Öfsn
Källhult
Lignellkullen
KÄLLHULT
BÅSANE
Norra Båsane
Zakristuga
Sand
Kärr
DALSKOGS-KÄRR
GULLESBYN
Myravarv
Landsbol